

כללי המלאכות ביום טוב

אין בין יו"ט לשבת

8. השגות הראב"ד הלכות יום טוב פרק א הלכה ה

א"א אין לזה טעם אלא מפני שהוא מכין מלאכתו ביום טוב ומרבה הטורח ליום קדש.

9. מגיד משנה הלכות יום טוב פרק א הלכה ה

ואני אומר שמלאכת עבודה כולל כל מה שדרך העבד לעשות לאדוני ואין רוב בני אדם עושין אותה לעצמן אלא שוכרין אחרים לעשותן לפי שהזוהרנו במלאכות אלו לזכור כי היינו עבדים והיינו עושין מלאכות אלו לאדונינו אבל כל מלאכה שדרך רוב בני אדם לעשותה כל אחד בביתו לעצמו לא הזוהרנו לפי שאינה מלאכת עבדים אלא אף האדונים עושין אותה וזהו כל מלאכה שאדם עושה ממנה לעצמו לימים הרבה דרך לעשותה על ידי אחרים כגון הברירה והקצירה והטחינה וההרקה אבל האפיה והלישה והשחיטה והבשול אין אדם מכין מהן לימים הרבה ורוב בני אדם עושין אותן לעצמן. כך נראה לי ועדיין צ"ע:

10. תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ז הלכה ב

ומניין שאין בוררין ולא טוחנין ולא מרקידין. רבי יוסי בשם רבי שמעון בן לקיש כל מלאכה לא יעשו בהם עד ושמרתם את המצות. תני רבי יוסה בעי כלום למדו לתבשיל אלא מיכן. ר' יוסה לא אמר כן. אלא ר' יוסה בשם רבי שמעון בן לקיש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. עד ושמרתם את המצות. תני חזקיה ופליג אך הוא הרי אלו מיעוטיין שלא לקצור ולא לטחון ולא להרקיד ביום טוב. וכ"כ הרשב"א

11. רא"ש מסכת ביצה פרק ג סימן א

רבנן הוא דגזור על קצירה ובצירה וטחינה לפי שאדם רגיל לבצור כרמו כאחד ולקצור שדהו כאחד ולטחון הרבה ביחד ולדרוך ענביו כאחד. לכן אסרו כל אלו דמי לעובדא דחול ומטעם זה נמי אסרו צידה. כי פעמים תעלה במצודתו דגים הרבה ודמי לעובדא דחול. ובירושלמי (פ"ק הל' י) מסמיק ליה אקרא.

הוצאה והבערה ביום טוב

12. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף יב עמוד א

משנה. בית שמאי אומרים: אין מוציאין מרשות היחיד לא את הקטן, ולא את הלולב, ולא את ספר תורה לרשות הרבים. ובית הלל מתירין.

גמרא. ... ואף רבי יוחנן סבר: במתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך פליגי. דתני תנא קמיה דרבי יוחנן: - המבשל גיד הנשה בחלב ביום טוב ואכלו - לוקה חמש. לוקה משום מבשל גיד, ולוקה משום אוכל גיד, ולוקה משום מבשל בשר בחלב, ולוקה משום אוכל בשר בחלב, - ולוקה [דף יב עמוד ב] משום הבערה. אמר ליה: פוק תני לברא! הבערה ובשול אינה משנה. ואם תמצא לומר משנה - בית שמאי היא, דאמרי: לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך, הכא נמי לא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך. דאי בית הלל, כיון דאמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך, הכא נמי, מתוך שהותרה הבערה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך. (כלומר שלא לצורך אוכל נפש אבל צורך צורך יום טוב). - יש מהראשונים שסוברים שאומרים היתר 'מתוך' גם למלאכות נוספות, וידון בשיעור נפרד)

13. רמב"ם הלכות יום טוב פרק א הלכה ו

ומזה הטעם עצמו לא אסרו ההוצאה ביום טוב ואף על פי שכל הוצאה היא מלאכה שאפשר לעשותה מערב יום טוב ולמה לא אסרוה כדי להרבות

1. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד ב

משנה. אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד.

2. תוספות מסכת מגילה דף ז עמוד ב

אין בין יום טוב לשבת - צריך לומר דה"פ אין שום מלאכה אסורה לשבת שלא תהא אסורה ליום טוב אלא אוכל נפש בלבד. אבל שאר חלוקים יש ביניהן שזה בסקילה וזה בלאו.

מלאכות אוכל נפש שנאסרו

3. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ב עמוד א

/משנה/. ביצה שנולדה ביום טוב. בית שמאי אומרים: תאכל, ובית הלל אומרים: לא תאכל.

4. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ב עמוד ב

רב יוסף אמר: גזרה משום פירות הנושרין, אמר ליה אבוי: פירות הנושרין טעמא מאי - גזרה שמא יעלה ויתלוש דהוא חסורא דלורייתא, דהיינו קוצה, שהוא אכ מלאכה, היא גופה גזרה, ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה? - כולה חדא גזרה היא.

רבי יצחק אמר: גזרה משום משקין שזבו דקיימא לן חסורין לבו כיום, כדתנן: ואם יאלו מעגמון - חסורין (שבת קמג, ב), וכילא נמי דמילא להו, שזבו וילאח ממקום שהיתה כלועה. אמר ליה אבוי: משקין שזבו טעמא מאי - גזרה שמא יסתווט וסחיטת פירות חוללה דש היא, שמפרקן מתוך זג שלהן, כמפרק תפוחא מקש שלה, היא גופה גזרה ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה? - כולה חדא גזרה היא.

5. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כג עמוד ב

אין צדין דגים מן הביכרים ביום טוב, ואין נותנין לפניהם מזונות.

6. תלמוד בבלי מסכת שבת דף צה עמוד א

תנו רבנן: החולב והמחבץ מעמיד חלב בקיבה והמגבן כגרוגרת, המכבד, והמרבץ, והרודה חלות דבש, שגג בשבת - חייב חטאת, הוזהר ביום טוב - לוקה ארבעים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אחד שבת ואחד יו"ט אינו אלא משום שבות.

טעמי איסור מלאכות אוכל נפש

7. חדושי הרשב"א מסכת שבת דף צה עמוד א

ומכל מקום לדברי הכל נתמעטו טחינה והרקדה, שלא התירה התורה ביום טוב אלא מלאכות של יומן כגון שחיטה אפיה ובישול, אבל אלו תקון הן ודרך בני אדם לתקן מהם לימים רבים (וכ"כ הר"ן ביצה יב ב) וכדי שלא יתקן ביום טוב מחמת חול לא התירה התורה אותן ביום טוב אפילו לצורך היום,

ולא התירה אלא תיקון אוכל בדבר שהוא ברשותו אבל לעקור דבר מגדולו לא, ואפילו פירות הגפגפין מיום טוב לחברו כגון תאנים ותותים וכל שכן צידת בעלי חיים שהוא בכלל והיינו טעמא דמתניתין דאין צדין, וטעם זה כתב הרמב"ם ז"ל ביום טוב פרק אין צדין בספר המלחמות,

ועוד י"ל טעם בענין איסור הצידה כדי שלא ילך בחורשין ויצוד ונמצא בטל משמחת יום טוב (וכ"כ - הרמב"ם יו"ט א, ה), ובפרק קמא דביצה גרסינן בירושלמי (הי"ב) מהו להעמיד חלב אם אתה אומר כן אף הוא מעמיד מיום טוב לחול.

ליה רבא לר"ח דרשי' משמך הלכה כר' יהודה א"ל יהא רעוא כל כי הני מילי מעלייתא תדרשי משמאי הלכה כר' יהודה דאפי' אוכל שאיפשר מותר לעשותו ביום טוב. ואין זה נכון חדא דא"כ הכי הוה ליה למימר כתיב הוא וכתוב לכם הא כיצד כאן במכשירין הא באוכלין הא דכתיב לכם דמשמע לרבות היינו באוכלין ובא לרבות אוכלין שאיפשר והא דכתיב הוא דמשמע היינו למעט במכשירין ובא למעט במכשירין שאיפשר....

וההיא דאין צדין נראה בעיני אני המחבר דה"פ דבין רבנן בין ר' יהודה כולהו סברי דאוכל נפש שאיפשר שאסור לעשותו ביום טוב. ובהא פליגי דר' יהודה סבר יש למכשירין דין אוכל דמכשירין שאי אפשר מותר לעשותו ביום טוב ורבנן סברי אין למכשירין דין אוכל ואף על גב דלא איפשר אסור.

פסק השו"ע והרמ"א

השו"ע לכאורה סותר את עצמו

18. שולחן ערוך אור"ח הלכות יום טוב סימן תצה סעיף א

כל מלאכה האסורה בשבת אסורה ביום טוב, חוץ ממלאכת אוכל נפש, וחוץ מהוצאה והבערה וכן מכשירי אוכל נפש שלא היה אפשר לעשותה מאתמול. הגה: ויש מחמירין אפילו באוכל נפש עצמו כל שאינו מפיג טעם כלל אם עשאו מערב יום טוב (א"ו ומהרי"ל); מיהו אם לא עשאו מערב יום טוב ויש בו צורך י"ט, מותר לעשותו ע"י שינוי (סמ"ק ור"ן).

19. שולחן ערוך הלכות יום טוב סימן תקו סעיף ח

אסור לעשות שאור ב"ט, אלא ע"י שינוי, מפני שהיה אפשר לעשותו מבעוד יום.

20. שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום טוב סימן תקי

סעיף ג': אין מסננים החרדל במסננת שלו ואין ממתקין אותו בגחלת של עץ; אבל בשל מתכות, מותר.

סעיף ה': אין עושין גבינה ב"ט, (ואין מעמידין חלב ב"ט); וה"ה דאין עושין חמאה מן החלב, ב"ט (ריב"ש סימן קכ"א).

השו"ע מחמיר רק כשאפשר לעשותו וגם דרך לעשותו לימים רבים

21. באור הגר"א אורח חיים סימן תצה סעיף א

אבל סברא הראשונה ס"ל כמ"ש הר"ן בפ"ק ד"ט דאפי' אפשר מאתמול שרי אלא בדבר ש"עושה לימים הרבה אסרו חכמים בדבר ש"שטוב מאתמול וזה שהחמירו במלה ותבלין ונראה שזהו ג"כ מ"ש בפ"ט דשבת בחרדל וגבינה שג"כ דרך לימים הרבה ואפ"ה בדברים דמפיגין טעמם מותר אפי' בלא שינוי ובלא מפיג ע"י שינוי (וכעין זה במג"א תקי ו, משנ"ב תקי"א כא ובחזו"ע י"ט דף ט)

לא ברור בדעת השו"ע להקל כשאפשר לעשותו ויש להחמיר

22. שיירי כנסת הגדולה הגהות בית יוסף אור"ח סימן תצה

ה ולענין הלכה, מאן ספין ומאן רקיע להורות התר נגד הני רבוותא דאסרי. ואף רבינו המחבר בספר הקצר, לא סתם בפומבי כמ"ד דבאוכל נפש גופיה אין לחלק, דעדיין אפשר דמכשירי אוכל נפש דכולהו מודו דיש לחלק ביניהם חילק כן בפומבי, אבל באוכל נפש עצמו דאיכא פלוגתא לא קא מיירי.

ואם היה הרב ז"ל פוסק כן כאן בבית יוסף החרשתי, אבל כיון דהרב ז"ל כאן בבית יוסף לא גילה דעתו לאיזה צד נוטה אלא שהביא המחלוקת וסתם הדברים, מה שפסק בספר הקצר להתר לא מכרעא לן לסמוך על הפסק ההוא¹. (וכ"כ בכה"ח (ה) בשם מאמ"ר, פר"ח וברכ"י להחמיר).

בשמחת יום טוב ויולין ויביא כל מה שירצה וישלים חפציו ולא יהיה כמי שידיו אסורות

14. תלמוד ירושלמי מסכת ביצה פרק ה הלכה ב

מהו להדליק נר של אבטלה נר נטילה שאני נרין לו חזקיה אמר אסור. מתניתא פליגא על חזקיה [שמות לה ג] לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת בשבת אין את מבעיר אבל מבעיר את ב"ט. אין תימר בדברים שיש בהם אוכל נפש אנן קיימין והכתיב [שם יב טז] אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. אלא כינן קיימין בנר של אבטלה. אמר ר' אבונה ותניי תמן בית שמאי אוסרין וב"ה מתירין. ר' נחום אחוי דרב אילא בעא קומי ר' יוחנן א"ל לא תאסור ולא תישירי (והשו"ע תיקד ה החמיר בנר של בטלה):

אוכל נפש שאינו מפיג טעם

משמע שרק במכשירין נחלקו כשאפשר לעשותו

15. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלז עמוד ב

משנה. רבי אליעזר אומר: תולין את המשמרת ביום טוב למרות שעושה אוהל, ונותנין לתלויה בשבת. וחכמים אומרים: אין תולין את המשמרת ביום טוב, ואין נותנין לתלויה בשבת, אבל נותנין לתלויה ביום טוב.

גמרא... רבי אליעזר סבר לה כרבי יהודה, דתניא: אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד, רבי יהודה מתיר אף מכשירי אוכל נפש. - אימר דשמעינן ליה לרבי יהודה - במכשירין שאי אפשר לעשותם מערב יום טוב, במכשירין שאפשר לעשותם מערב יום טוב מי שמעת ליה? - דרבי אליעזר עדיפא מדרבי יהודה. שהוא מתיר אפילו מכשירין שאפשר היה לעשותן.

משמע שגם באוכל נפש נאסר כשאפשר לעשותו

16. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלד עמוד א

תנו רבנן: אין מסננין את החרדל כיוס טוב במסננת שלו ואין ממתקין אותו בגחלת כדרך שגילין לכוות לחוטות את הגחלת. אמר ליה אבבי לרב יוסף: מאי שנא מהא דתנן: נותנים ביצה במסננת של חרדל? - אמר ליה: התם - לא מיהזי כבורר שכולה יולאה דרך המסננת, ואין משחיק שם פסולת, הכא - מיהזי כבורר. ואין ממתקין אותו בגחלת. והתניא: ממתקין אותו בגחלת! לא קשיא: כאן בגחלת של מתכת כאן בגחלת של עץ אסור, דשייך בה כיצוי לפי שעשה פחם. אמר ליה אבבי לרב יוסף: מאי שנא מבישראל אגומרי שזלזלו כיוס טוב ואף על גב דמכנסה? - אמר ליה: התם - לא אפשר לללות מאתמול, דנימא שניחא טפי, הכא - אפשר, אכל חרדל אפשר מאתמול.

אמר ליה אבבי לרב יוסף: מהו לגבן? - אמר ליה: אסור. - מאי שנא מלישה? - אמר ליה: התם - לא אפשר, הכא - אפשר. - והא אמרי נהרדעי: גבינה בת יומא מעליא! - הכי קאמרי: דאפילו גבינה בת יומא מעליא.

גם את הגמרא בשבת אפשר להסביר לחומרא

17. ספר אור זרוע חלק ב - הלכות פסחים סימן רמח

אמרינן בפרק אין צדין ופ"ק דמגילה תניא אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד ור' יהודה מתיר במכשירי אוכל נפש מ"ט דת"ק דאמר קרא הוא לבדן יעשה לכם הוא ולא מכשיריו. ור' יהודה אמר אסור קרא לכם לכל צרכיכם ואידך נמי הכתיב לכם אמר לך מיבעי ליה לכם ולא לעכו"ם. ואידך נמי הכתיב הוא אמר לך כתיב הוא וכתוב לכם ל"ק כאן במכשירין שאפשר לעשותו מעיו"ט כאן במכשירין שא"א לעשותו מעיו"ט.

ומדקדקין מיכן מדמחלק ר' יהודה בין מכשירין שאפשר למכשירין שאי אפשר מכלל דאוכל נפש גופיה אפי' אפשר מותר ולעיל בזה הלכה מסיק אמר